

4. Куминов Е.П. Нетрадиционные садовые культуры. – М. : Фолио, 2003. – 255 с.

5. Левон Ф.М., Кузнецов С.І. Загальні сьогоденні проблеми в озелененні міст в Україні // Науковий вісник УкрДЛТУ : Міські сади і парки минуле, сучасне і майбутнє. – Львів УкрДЛТУ, 2001. – Вип. 115. – С. 226-230.

УДК 712.253:58+631.524 Ст. наук. співроб. Н.М. Смілянець, канд. біол. наук –
Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

ЕТАПИ ІНТРОДУКЦІЇ ВИДІВ І РІЗНОВИДІВ РОДУ *LIGUSTRUM* L. У НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ІМЕНІ М.М. ГРИШКА

На основі архівних даних і сучасних досліджень виділено основні етапи інтродукції видів і різновидів роду *Ligustrum* L. у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, починаючи з 1938 р., а також визначено шляхи відновлення та поповнення таксономічного складу колекції.

Ключові слова: колекція, види, етапи інтродукції *Ligustrum*

*Senior research officer N.M. Smilyanets – M.M. Gryshko National Botanical
Garden National Academy of Sciences of Ukraine*

Stages of introduction of kinds and varieties *Ligustrum* L. in M.M. Grishko national botanical garden

Is studied a history introduction of kinds and varieties *Ligustrum* L. in M.M. Gryshko National Botanical Garden, National Academy of Sciences of Ukraine since 1938, the estimation to modern state is given. The ways of renewal and addition to taxonomical composition of collection are certain.

Keywords: collection, kinds, stages of introduction *Ligustrum*.

У сучасному ландшафтному будівництві топіарне мистецтво набуває дедалі більшої популярності. Стрижені фігури, бордюри, живоплоти, живі стіни, формові сади, мистецтво бонсай мають важливе значення у створенні ландшафтів парків, скверів, зелених зон у містах, для зовнішнього та внутрішнього озеленення.

Асортимент рослин, які можна використовувати для створення стрижених елементів, дуже великий. За Л.І. Рубцовим [1] – близько 140 видів деревно-кущових рослин, за О.І. Колесниковим [2], – близько 160 видів доцільно використовувати в топіарному мистецтві, російські сучасні фахівці (Л.І. Улейская, Л.Д. Комар-Темная) [3] пропонують понад 200 видів.

Найстарішою, найвибагливішою та найпоширенішою культурою для живоплотів можна вважати *Ligustrum vulgare* L., тому багато ландшафтних архітекторів вважають її "примітивною", "простою", малодекоративною. Спростувати цю думку допомогли дослідження роду *Ligustrum* L., що базуються на вивченні історії інтродукції на основі архівних даних, сучасному відновленні та поповненні колекції видів, різновидів, форм та культиварів цього роду в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України (надалі в тексті – НБС).

Вивчаючи історію інтродукції роду *Ligustrum* L., виділено декілька етапів формування колекції за історичним (часовим) критерієм. Збір колек-

ційного матеріалу розпочато одразу після заснування ботанічного саду. Вже в 1938 р. було отримано насіння 12 видів і різновидів (табл. 1). Все насіння було висіяне весною цього ж року у горщики, отримані сходи розпikirували. Дані інвентаризації рослин наукових ділянок за 1939 рік [4] свідчать про успішність початкових етапів вирощування рослин: увесь насіннєвий матеріал дав сходи, сіянці успішно витримали пікірування.

Табл. 1. Таксономічний склад та походження колекції *Ligustrum* L. в НБС станом на 1938 р.

Вид, різновид <i>Ligustrum</i>	Звідки отримано
<i>L.acuminatum</i> Hassk.	Гетеборг (Швеція)
<i>L.acutissimum</i> Koehne.	Токіо (Японія)
<i>L.amurense</i> Carr.	Токіо (Японія), Гетеборг (Швеція)
<i>L.ibota</i> Siebold et Zucc.	Токіо (Японія), Гетеборг (Швеція)
<i>L.insulare</i> Denz.	Будапешт (Угорщина)
<i>L.ovalifolium</i> Hassk.	Токіо (Японія)
<i>L.stautonsii</i> DC.	Будапешт (Угорщина)
<i>L.vulgare</i> L.	Нікітський ботсад (Ялта), Німеччина
<i>L.v.var.atrovirens</i> Spalh.	Будапешт (Угорщина)
<i>L.v.var.clorocarpum</i> Loud.	Будапешт (Угорщина)
<i>L.v.var.italicum</i> Kirchn.	Будапешт (Угорщина)
<i>L.v.var.luteo</i>	Будапешт (Угорщина)

Наступну інвентаризацію, згідно з методикою, потрібно було здійснити через 5 років: це припадало на 1942-1943 рр. Через Велику Вітчизняну війну інвентаризацію було виконано у 1945-1946 рр. і виявлено, що частину видів втрачено: з усієї колекції на цей час збереглися *L. acuminatum*, *L. acutissimum*, *L. amurense*, *L. ibota*, *L. vulgare*, *L. vulgare* var. *clorocarpum* [5].

Початок другого етапу інтродукції *Ligustrum* в НБС (1951 р.) характеризується надходженням п'яти видів невідомого походження: *L. compactum*, *L. lucidum*, *L. ovalifolium* var. *aureum*, *L. sinense* Lour., *L. walkeri*. [6]. З них тільки вид *L. sinense* зберігся і фіксується в списках наступних інвентаризацій. Більшість видів втрачено найвірогідніше через непристосованість до кліматичних чинників, що збігається з літературними даними [7], які вказують на сприятливий ріст і розвиток цих видів тільки на Півдні України (ПБК). Таким чином, другий етап інтродукції *Ligustrum* в НБС показав необхідність зваженого підходу до підбору асортименту або застосування особливих агротехнічних прийомів та методів підвищення зимостійкості.

Третій етап починається з 1957 р. і характеризується надходженням 9 нових видів і різновидів *Ligustrum* (табл. 2).

З цих видів і різновидів збереглося і фіксується в списках наступних інвентаризацій тільки чотири: *L. ciliatum* var. *macrocarpa*, *L. ciliatum* var. *tschonoski*, *L. quihoui*, *L. vulgare* var. *xanthocarpa*.

Вивчення біологічних особливостей інтродукованих видів дало змогу рекомендувати два з них (*L. ibota*, *L. vulgare*) у широке використання для озеленення міст, про що свідчить розроблений М.М. Гришком "Асортимент деревинних, кущових і квітникових рослин і особливості агротехніки їх вирощування в умовах м. Осипенко Запорізької області" [10].

Табл. 2. Поповнення колекції *Ligustrum* новими видами (1957-1961 рр.) [8, 9]

Вид, різновид <i>Ligustrum</i>	Звідки отримано
<i>L. acuminatum</i> Hassk. var. <i>macrocarpum</i> Koehne.	Невідомо
<i>L. ciliatum</i> Sieb. var. <i>macrocarpa</i> Koehne.	Мінськ (Білорусія)
<i>L. ciliatum</i> Sieb. var. <i>tschonoski</i>	Новий Двур (Чехословаччина)
<i>L. japonicum</i> Max.	Ботсад Kew (Англія), Ленінград (Росія), Тарту (Естонія)
<i>L. pekinensis</i> Reg.	Невідомо
<i>L. quihoui</i> Carr.	Нікітський ботсад (Ялта)
<i>L. strongylophyllum</i>	Невідомо
<i>L.v.</i> var. <i>pyramidale</i> Spaeth.	Ашхабад (Туркменія)
<i>L.v.</i> var. <i>xanthocarpa</i>	Ашхабад (Туркменія)

За даними інвентаризації деревно-кущових рослин за 1964-1965 рр. [11], виконаної відділом дендрології, на той час колекція *Ligustrum* налічувала 9 видів і різновидів, інтродукованих в НБС, зокрема: за перший етап інтродуковано – 4, за другий – 1, за третій – 4 таксони.

Останню інвентаризацію зі складанням інвентаризаційних списків або карток було здійснено 1979 р. відділом природної флори, де види *Ligustrum* не зафіксовано. Після цього інвентаризаційні списки деревно-кущових рослин, що зростають на розсадниках, колекційно-експозиційних і наукових ділянках до архіву не подавались, тому простежити стан колекції *Ligustrum* не вдалося.

Починаючи з 2005 р., коли створюється ділянка топіарного мистецтва, можна виділити сучасний етап формування колекції роду *Ligustrum* в НБС. У цей час розпочато вивчення видового складу *Ligustrum* та пошук шляхів поповнення колекції. На сьогодні зарубіжні досягнення селекціонерів свідчать про велику кількість високодекоративних культиварів *L. vulgare* та інших видів, що вирізняються невибагливістю до умов вирощування, простотою культивування та одночасно простежується тенденція до зростання попиту на стрижені форми в озелененні міст та приміських садів.

Серед великого видового та сортового асортименту *Ligustrum* у Лісостеповій зоні України найдоцільніше використовувати такі види: *L. vulgare* (особливо її культивари), *L. ibota* (та культивари), *L. ciliatum*, *L. ovalifolium*. Інші види потребують докладнішого вивчення та випробування.

Таким чином, підійшли висновку, що основними етапами інтродукції *Ligustrum* в НБС можна вважати:

- *перший етап* (1938-1950 рр.) – етап збирання насіннєвого матеріалу, закладання та післявоєнного відновлення колекції, вивчення шляхів отримання посівного та садивного матеріалу *Ligustrum*;
- *другий етап* (1951-1956 рр.) – етап випробування нових видів і різновидів *Ligustrum* в умовах НБС для поповнення колекції;
- *третій етап* (1957-1961 рр.) – застосування у міському озелененні найстійкіших і найдекоративніших видів, розроблення основних принципів культивування *Ligustrum* для широкого використання;
- *сучасний етап* (з 2005 р. дотепер) характеризується вивченням історії інтродукції та відновленням колекції, поповненням новими видами, різновидами, формами і культиварами, базуючись на сучасних селекційних досягненнях

вітчизняних і зарубіжних науковців. На майбутнє заплановано розширення досліджень з біолого-екологічних особливостей, визначення найефективніших способів розмноження, розроблення принципів формування ландшафтів з використанням стрижених форм з *Ligustrum* у різних типах міських екотопів.

Література

1. **Деревья и кустарники.** Покрытосеменные : справочник / под ред. Л.И. Рубцов. – К. : Наук. думка, 1974. – 500 с.
2. **Колесников А.И.** Декоративная дендрология. – М. : Изд-во "Наука", 1974. – Ч.2. – С. 101-116.
3. **Улейская Л.И., Комар-Темная Л.Д.** Живые изгороди. – М. : ЗАО "Фитон+", 2005. – 224 с.
4. **Інвентаризаційні** списки рослин наукових ділянок ботанічного саду. – Опис 1. – Справа № 3. – 1939. – С. 51, 59, 71, 73, 85.
5. **Інвентаризаційні** списки рослин наукових ділянок ботанічного саду. – Опис 1. – Справа № 13. – 1945. – С. 83, 87, 111.
6. **Інвентаризаційні** списки рослин наукових ділянок ботанічного саду. – Опис 1. – Справа № 97. – 1951. – С. 90.
7. **Дендрофлора України.** Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні / Кохно М.А., Трофименко Н.М., Пархоменко Л.І. та ін. / під ред. М.А. Кохна, Н.М. Трофименко. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – Ч. II. – С. 641-646.
8. **Інвентаризація рослин** на ділянках відділу дендрології. – Опис 1. – Справа № 197. – Т.1. – 1957. – С. 32, 40.
9. **Інвентаризація рослин** на ділянках відділу дендрології. – Опис 1. – Справа № 210. – Т.1. – 1958. – С. 50, 58, 63, 79.
10. **Інвентаризаційні списки** рослин наукових ділянок ботанічного саду. – Опис 1. – Справа № 196. – 1957. – С. 66.
11. **Інвентаризація зелених насаджень** в ботанічному саду. – Опис 1. – Справа № 341. – Т.1. – 1964. – С. 47, 99.

УДК 630*502.7

**Проф. В.П. Шлапак, д-р с.-г. наук; Г.І. Музика –
Національний дендрологічний парк "Софіївка", НДІ НАН України;
Ю.А. Терещенко – Уманський державний аграрний університет**

КОНІФЕРЕТУМ ЯК ОСНОВА КОМПОЗИЦІЇ ХВОЙНИХ РОСЛИН У НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕНДРОЛОГІЧНОМУ ПАРКУ "СОФІЇВКА"

Коніферетум дає змогу здійснити інтродукційне випробування хвойних рослин і показати багатство видової й формової різноманітності та декоративних якостей для цілей ландшафтної архітектури.

Ключові слова: коніферетум, дендропарк, експозиція, інтродукція.

**Prof. V.P. Shlapak, G.I. Muzyka – National Dendrological Park "Sofiyivka" –
Scientific Research Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine;
Yu.F. Tereshchenko – Uman state agrarian university**

Coniferetum as basis of a composition of conifers in the national dendrological park "Sofiyivka"

The coniferetum makes possible to carry out introductive testing of pine-needle plants as well as to demonstrate the richness of specific and formal variety and decorative virtues as landscape design elements.

Keywords: coniferetum, dendropark, display, introduction.